

УДК: 340.1; 342.7

О. В. АРТЕМ'ЄВА

Ольга Вячеславівна Артем'єва, студентка Київського університету права НАН України

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Від співробітництва громадянського суспільства та державних органів залежить якість та швидкість просування реформ, зокрема правової системи, відповідність законодавчих змін вимогам суспільства тощо. Активність представників громадянського суспільства може також вплинути на зовнішню політику держави, гармонізувати суспільно-політичні відносини та сприяти законодавчому закріпленню пропозицій представників професійних кіл і широкої громадськості. Громадянське суспільство, зазвичай, більш гнучке та динамічне, ніж державні механізми, що дозволяє йому оперативніше реагувати на проблеми та виклики часу. Наразі ефективність такої взаємодії досить низька.

Актуальність дослідження наукових думок сучасних вчених з приводу співробітництва громадянського суспільства та держави особливо зростає в перехідний період розвитку суспільства та держави. Вивчення новітніх наукових праць щодо цієї теми дозволить осмислити суть та причини проблем, що лежать в даній сфері, а також знайти оптимальні шляхи їх вирішення.

Розвиток громадянського суспільства та його взаємодія з державою є актуальним питанням з точки зору ефективності державної політики і розвитку демократичного суспільства в цілому. Саме це питання сьогодні є темою наукових дискусій та численних публікацій. Теоретичні напрацювання науковців з цієї проблематики потребують систематизації, яка дозволить дослідити характер взаємодії громадянського суспільства та держави, а також виявити чинники, що впливають на її продуктивність.

Ідеї громадянського суспільства були сформовані за античних часів, зокрема, у працях таких мислителів, як Цицерон, Платон та Аристотель. Також питання досліджували філософи Нового часу: Кант пропагував ідею підкорення держави інтересам суспільства та індивіда, Гегель першим розрізнив громадянське суспільство і політичну державу, Локк вперше поставив особу вище суспільства і держави, а Гоббс сформував концепцію громадянського суспільства, що виникає при переході від природного стану загальної ворожнечі та страху до впорядкованого суспільства, що підкорюється владі держави¹.

Серед сучасників, чия увагу привертає дана проблема, варто згадати дослідження Є. Афоніна, Г. Косова, С. Костючкова, О. Онуфрієнко, В. Бодрова, Р. Войтовича, Г. Даудової, М. Обушного тощо.

Стаття написана з метою проаналізувати зарубіжну та вітчизняну наукову літературу новітнього часу про взаємодію громадянського суспільства та держави, і на основі результатів аналізу виявити чинники, що впливають на ефективність таких взаємин, та з'ясувати, які фактори перешкоджають вдосконаленню цієї взаємодії в Україні.

Для початку необхідно визначити, що саме охоплюється поняттям «громадянське суспільство». Видатний римський мислитель Цицерон підкреслював, що «надбанням громадянської общини, надбанням народу є держава. Але чим саме є громадянська община, як не силою – силенною людей, які пов'язані між собою»². Громадянське суспільство розташовується, образно кажучи, над державою, яка виконує його замовлення та відповідає на його запити³. Сучасний український вчений, доктор політичних наук М. Обушний зазначає, що громадянське суспільство – це форма самоорганізації громадян, які регулюють процеси поза сферою діяльності держави (суспільство з розвиненими відносинами між суб'єктами, які незалежні від держави, але взаємодіють з нею)⁴.

На думку Б. Я. Бляхмана, громадянському суспільству притаманні такі ознаки, як високий рівень самоорганізації, особливий якісний стан громадських зв'язків і соціальних взаємодій, вільна й добровільна участь у громадських справах, переважання горизонтальних зв'язків між людьми, незалежність та автономія індивідів, наявність реальних громадянських прав і свобод⁵. Окрім перелічених ознак варто зауважити, що

громадянське суспільство в ідеалі має також відповідати таким характеристикам, як сталість зв'язків та системність, наявність спільних ідей та цінностей, активні зовнішні прояви.

Більшість вчених сходяться на думці, що громадянське суспільство може сформуватися виключно у процесі взаємодії з державою. А. Карась зазначає, що, як і права людини мають своє джерело в їхньому порушенні й загрозі, так і громадянське суспільство може виникнути лише як реакція на утиски з боку держави або ж для артикуляції інтересів громадян, але знову ж таки перед державою⁶. У випадку порушення балансу у відносинах з державою можливі крайнощі, наприклад, підміна державно-владних відносин неформалізованими громадянськими стосунками, що може мати низку негативних наслідків. У такому випадку розвивається «квазігромадянське суспільство», яке перебирає на себе значну частину державно-владних функцій і є конкуруючим суб'єктом щодо офіційної державної влади⁷. Іншою крайністю є відсутність інститутів громадянського суспільства, або їх недовір'я, неспроможність впливати на державні рішення та політику.

Дж. Сарторі вважає індикатором ефективності громадянського суспільства стан його владоутворюючих ресурсів, до яких він відносить: суверенітет народу стосовно державної влади; право на формування політичних партій, суспільних рухів тощо; ринкова економіка; право приватної власності; політичні вибори; прерогатива визначати легітимність політичної влади в кожний конкретний момент політичного процесу⁸.

Разом із тим, варто зауважити, що при можливості впливати на державні рішення, аби бути корисним, громадянське суспільство має відповідати певним критеріям, таким, як незалежність, об'єктивність, фаховість, наявність системи та консолідованої позиції серед груп впливу. На жаль, наразі не можна стверджувати, що українське громадянське суспільство відповідає цим вимогам. Можна зробити припущення, що формування аналітичної платформи та майданчиків для експертних обговорень могло б заповнити цю прогалину.

Наразі існує тенденція переорієнтування на забезпечення прав і свобод людини, яка знайшла відображення і в працях сучасних науковців. Фундамент цих процесів, характерних і для громадянського суспільства, і для держави, закладено загальноновизнаними орієнтирами: концепцією верховенства права, теорією розподілу влад, ідеєю захисту прав і свобод людини тощо⁹. Важливим кроком на євроінтеграційному шляху України є формування нових ефективних моделей відносин держави з інститутами громадянського суспільства, що відповідають викликам часу. О. Онуфрієнко зауважує з цього питання, що реформування державного управління в Україні в контексті євроінтеграції має розумітися не стільки як процес зближення, у тому числі політичного, скільки як суспільний рух у напрямі розбудови громадянського суспільства та ствердження ідеї прав людини¹⁰.

Висновки. Загальнотеоретичний аналіз механізмів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства здійснювався рядом вітчизняних та іноземних вчених. Варто погодитись з А. Карасем, який стверджує, що громадянське суспільство нерозривно пов'язане з державою. Взаємодія цих інститутів має бути збалансованою, аби кожен з них виконував свої функції та не обмежував діяльність іншого. Тому розвиток інститутів громадянського суспільства може відбуватись лише паралельно з формуванням правової держави та забезпеченням принципів демократії та верховенства права. Погоджуючись з Дж. Сарторі, слід зазначити, що чинником ефективності громадянського суспільства є стан його владоутворюючих ресурсів.

На основі аналізу напрацьовань вчених новітнього часу можна сформулювати перелік факторів, що перешкоджають ефективній співпраці громадянського суспільства з державою: хаотичність і безсистемність цього процесу; недостатня урегульованість на рівні нормативно-правової бази; використання громадських утворень в інтересах опозиційних чи провладних політичних сил тощо. Окрім зазначених, можна також виділити такі чинники, як непрофесійність осіб, що від імені суспільства намагаються здійснювати вплив на державні рішення та низька довіра суспільства до суб'єктів влади.

Отже, можна зробити висновок, що створення умов для ефективної співпраці між державою та громадянським суспільством має відбуватись у напрямках посилення владоутворюючих ресурсів громадянського суспільства, а також формування професійних інститутів громадянського суспільства, які представлятимуть інтереси широких верств населення.

Для розбудови громадянського суспільства як суб'єкта, що має можливість компетентно впливати на державні рішення, важливе подальше теоретичне опрацювання проблеми його взаємодії з державою.

¹ Малинка Ю. Г. Розвиток громадянського суспільства як філософської концепції в історії суспільно-політичної думки / Ю. Г. Малинка // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2011. – Вип. 47. – С. 210–218.

² Цицерон. Диалоги: О государстве. О законах. – М., 1966. – С. 21.

³ Костючков С. К. Громадянське суспільство і держава: політико-правові та соціальні аспекти взаємодії / С. К. Костючков // Наук. Пр. Чорномор. Держ. Ун-ту ім. Петра Могили. Сер. «Політологія». – 2012. – Т. 182. – Вип. 170. – С. 38–40.

⁴ Обушний М. І. Політологія: довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач. – К.: Довіра, 2004. – С. 122.

⁵ Бляхман Б. Я. Гражданское общество: теоретическая конструкция или практическая реальность? / Б. Я. Бляхман // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 2005. – № 4. – С. 32–49.

⁶ Карась А. Етика свободи і солідарності у громадянському суспільстві / Анатолій Карась // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – № 21. – С. 133–134.

⁷ Клямкин И. М. Теневой образ жизни: Социологический автопортрет постсоветского общества / И. М. Клямкин, Л. М. Тимофеев // Социология и политология. – 2005. – № 4. – С. 41.

⁸ Сарторі Дж. Теорія ухвалення рішень за демократії / Дж. Сарторі // Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 715–750.

⁹ *Онуфрієнко О.* Діалектика взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в контексті теорії публічного адміністрування / О. Онуфрієнко. // Публ. адміністрування: теорія та практика. – 2015. – Вип. 1.

¹⁰ *Онуфрієнко О.* Розбудова громадянського суспільства як результат універсального державно-правового зближення: теоретичні пошуки / О. В. Онуфрієнко // Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 4. – С. 32–43.

Резюме

Артем'єва О. В. Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу.

У статті досліджено погляди зарубіжних та вітчизняних науковців новітнього часу на взаємодію громадянського суспільства та держави. Крізь дослідження сучасної наукової літератури автор статті розкриває проблематику такої співпраці, виявляє фактори, що впливають на її ефективність та формулює ряд пропозицій щодо підвищення плідності взаємодії держави та громадянського суспільства. Зокрема, пропонується працювати у напрямках посилення владоутворюючих ресурсів громадянського суспільства та формування професійних інститутів громадянського суспільства, які фахово представлятимуть інтереси широких верств населення.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, держава, державна політика, реформи.

Резюме

Артемьева О. В. Взаимодействие гражданского общества и государства в зарубежной и отечественной политико-правовой науке нового времени.

В статье исследуются взгляды зарубежных и отечественных ученых нового времени на взаимодействие гражданского общества и государства. Исследуя современную научную литературу, автор статьи раскрывает проблематику такого сотрудничества, выявляет факторы, влияющие на его эффективность, и формулирует ряд предложений по повышению плодотворности взаимодействия государства и гражданского общества. В частности, предлагается работать в направлениях усиления ресурсов власти гражданского общества и формирования специализированных институтов гражданского общества, которые будут профессионально представлять интересы широких слоев населения.

Ключевые слова: гражданское общество, институты гражданского общества, государство, государственная политика, реформы.

Resume

Artemieva O. Interaction between the state and civil society in foreign and domestic modern political and legal science.

This article examines foreign and domestic scientists' views on the interaction between the state and civil society. The author reveals problems of such cooperation through the analysis of modern scientific literature. The author also reveals factors, that influence interaction between the state and civil society and proposes number of recommendations to make it more fruitful. In particular, it is proposed to strengthen power resources of civil society and to form specific organizations to represent the interests of the general public on professional basis.

Key words: civil society, government, public policy, reforms.

УДК 342.721:681.3.02

К. В. ГНАТІВ

*Катерина Володимирівна Гнатів, студентка
магістратури Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА НЕВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ, СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ

З моменту здобуття незалежності Україною обрано орієнтир на побудову демократичної, соціальної, правової держави, найвищою соціальною цінністю якої є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека. Право на недоторканність приватного життя та на захист персональних даних наразі є одним із невід'ємних особистих прав сучасної людини, гарантованих міжнародними стандартами у галузі захисту прав людини та Конституцією України.

В умовах швидкого розвитку інформаційних технологій в сучасному суспільстві гостро постала проблема забезпечення права на невтручання в особисте, сімейне життя та, зокрема, права на захист персональних даних. Світовими лідерами серед законодавчого забезпечення та наукових досліджень в цій сфері є США та Європа.

В Україні до прийняття Закону України «Про захист персональних даних» не було належним чином законодавчо врегульовано захист цього виду інформації, а наукові дослідження відзначались фрагментарніс-